

י' בטבת שחל ביום שישי

ישלים תעניתו)?... אמר רבא: נחזייה אנן (נראה אנחנו): דתניא... חל להיות תשעה באב בערב שבת מביאין לו כביצה ואוכל, כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה. תניא, אמר רבי יהודה: פעם אחת היינו יושבין לפני רבי עקיבא, ותשעה באב שחל להיות בערב שבת היה, והביאו לו ביצה מגולגלת וגמעה בלא מלח. ולא שהיה תאב לה, אלא להראות לתלמידים הלכה. ורבי יוסי אומר: מתענה ומשלים.

ההלכה נפסקה שמתענה ומשלים, כדעת רבי יוסי:

תלמוד בבלי שם דף מא עמוד ב:

דרש מר זוטרא משמיה דרב הונא: הלכה, מתענין ומשלימין.

הראשונים נחלקו בפירוש המונח 'מתענה ומשלים'.

המרדכי כתב וכתב שיותר טוב שלא להשלים, וסיפר שכך ר"י נהג למעשה:

מרדכי מסכת עירובין פרק בכל מערבין רמז תצד:

פעם אחת אירע י' בטבת יום ו', וכשרצה ר"י לילך לבית הכנסת טעם התבשיל כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה... 'מתענה ומשלים', כלומר **יכול הוא להשלים אם ירצה**, ומיהו טוב שלא להשלים שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה.

לעומת זאת הרוקח כתב שחובה להשלים:

ספר הרוקח הלכות שבת סימן לו:

ישלים עד הלילה, כדמסיק בערוכין בשלהי בכל מערבין הלכה מתענה ומשלים.

❖ **עיין ברמב"ם שהובא לעיל, מהי דעתו לעניין צום שחל ביום שישי?**

וכן פסק השו"ע:

שולחן ערוך אורח חיים סימן רמט סעיף ד:

אם קבל עליו להתענות בערב שבת, **צריך להתענות עד צאת הכוכבים**, אם לא שפירש בשעת קבלת התענית עד שישלים הצבור תפלתו.

יש אחרונים שכתבו שכדי שלא יהיה מעונה בשבת יש להזדרז ולא לעכב אכילתו אחר צאת הכוכבים:

פסקי תשובות אורח חיים סימן רמט אות ז:

יש להזדרז ולהקדים התפילה כדי שיוכלו הציבור ללכת לביתם לקדש על הכוס מיד עם צאת הכוכבים, למען לא יתבטל מעונג שבת בכדי, ולא יתמהמה בשבת כשהוא מעונה.

לעומת זאת הגר"ד יוסף כתב בשם המשנ"ב ושולחן ערוך הרב, שאין צריך להזדרז במיוחד:

הלכה ברורה סימן רמט ס"ק ל:

יש לחלק בזה, שאם רוצה להמשיך התענית אך ורק מחמת שרוצה להתענות, ועושה כן מתורת חיוב התענית, אינו רשאי וחייב לאכול כדי שלא יהיה כמתענה תענית שעות בשבת. אבל אם מתעכב

הקדמה:

בעשרה בטבת החל המצור על ירושלים, שהיה השלב הראשון במאורעות שהובילו לחורבן בית המקדש הראשון. הרבנות הראשית לישראל הוסיפה וקבעה יום זה כיום הקדיש הכללי לזכרם של חללי השואה באירופה, שיום פטירתם לא נודע. חיילי צה"ל ומפקדיו, העוסקים בדבקות ובמסירות בהגנה על העם והארץ, הינם נושאי הלפיד של עם ישראל, ובמעשיהם הולכים ובונים קומה נוספת בדרכה של האומה מחורבן לתקומה.

❖ **כאשר י' בטבת חל ביום שישי (כמו השנה), האם חיילים שקבלו שבת מוקדם רשאים אף לאכול מוקדם? האם מותר להתקלח לכבוד שבת ב'י' בטבת שחל ביום שישי?**

א. צום י' בטבת לעומת שבת

ב'י' בטבת, נבוכדנצר מלך בבל, הטיל מצור על ירושלים, ולזכר כך נקבע יום צום:

יחזקאל פרק כד פסוקים א – ב:

ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר: בן אדם כתוב כתב לך את שם היום, את עצם היום הזה, סמך מלך בבל אל ירושלם בעצם היום הזה.

❖ **מה יותר חזק הלכתית, החיוב לצום או הצורך לענג השבת ולאכול בה?**

כתב הרמב"ם שאם הצום חל בשבת, דוחין את הצום:

רמב"ם הלכות תעניות פרק ה הלכה ה:

אחד מארבעה ימי הצומות שחל להיות בשבת דוחין אותו לאחר השבת. חל להיות בערב שבת מתענין בערב שבת.

לעומת זאת, ישנם ראשונים שחילקו בין י' בטבת לשאר צומות:

ספר אבודרהם סדר תפלת התעניות:

חילוק יש ביניהם, שארבעת הצומות הם נדחין לפעמים כשחלו בשבת, חוץ מעשרה בטבת שאינו חל לעולם בשבת... ואפילו היה חל בשבת לא היו יכולים לדחותו ליום אחר מפני שנאמר בו: 'בעצם היום הזה', כמו ביום הכפורים.

❖ **חשוב, האם כוונת האבודרהם שצום י' בטבת בטבת יתבטל כשהוא חל בשבת או שהוא ידחה את השבת?**

ותמה על כך הבית יוסף:

בית יוסף אורח חיים סימן תקנ:

ה"ר דוד אבודרהם כתב... ולא ידעתי מנין לו זה.

ב. השלמת התענית עד צאת הכוכבים

התנאים נחלקו האם המתענה ביום שישי יתענה עד כניסת השבת, או שידקדק לאכול מעט קודם שבת בכדי שלא להכנס לשבת בעודו מעונה:

מסכת עירובין דף מ עמוד ב:

אמר רבה כי הוינן בי רב הונא איבעיא לן: בר בי רב דיתיב בתעניתא במעלי שבתא, מהו לאשלומי (הישוב בתענית בערב שבת האם

הסנדל ובתשמיש המטה כתשעה באב... אלא מיהו האידינא פוק חזי מה עמא דבר.

לעומת זאת, הר"ן כתב שהמצב כיום אינו בכלל "שמד", ועל כן אין להחמיר בכלל התעניות כתשעה באב וכיום הכיפורים: ר"ן על הרי"ף מסכת ראש השנה דף ה עמוד א: האידינא כיון שנהגו להתענות ולא נהגו לחומרות הללו, משמע דמעיכא כך רצו להתענות בלבד אבל לא רצו לנהוג באותן חומרות, וכיון דהני ברצו תלו הרשות בידן.

בתוספות הביאו מחלוקת ראשונים בדיון זה: תוספות מסכת תענית דף יג עמוד א: עכשיו שאין תענית צבור בבבל אלא תשעה באב מותרין אפילו בחמין אפילו י"ז בתמוז וצום גדליה כך פסק ראבי"ה. ור' יואל אביו אסר לרחוץ בחמין.

❖ מהן שלוש הדעות בראשונים בנוגע לרחיצה ב' בטבת?

השלחן ערוך פסק כר"ן וכראבי"ה שהתירו: שולחן ערוך אורח חיים סימן תקנ סעיף ב: צומות הללו, חוץ מט' באב, מותרים ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה, ואין צריך להפסיק בהם מבעוד יום.

אולם המשנה ברורה כתב שראוי לחוש לדעת הרמב"ן: משנה ברורה סימן תקנ ס"ק ו: ובעל נפש יחמיר בכולן (בכל חמשת העינויים) כמו בט"ב, אלא שאם חל ליל טבילה יקיים עונתו, וגם בנעילת הסנדל לא יחמיר משום חוכא וטלולה.

אך צ"ח שהמנהג לרחוץ בצונן: שער הציון סימן תקנ ס"ק ח: עיין בעטרת זקנים שכתב דעכשו אין נוהגין לרחוץ בג' צומות. וכתב בפרי מגדים דהיינו, בחמין, אבל בצונן יש לומר דשרי בג' צומות, והוא הדין פניו ידיו ורגליו בחמין יש לומר דשרי.

לכבוד שבת, התיר המשנה ברורה לרחוץ אף בחמין: משנה ברורה שם: אם חל י' בטבת בערב שבת אין להחמיר ברחיצה בחמין, מפני כבוד השבת.

ה. הלכה למעשה

כתוב בהלכה כסדרה:

הלכה כסדרה חרבות ברזל, י' בטבת בטבת:

- הצום מסתיים בצאת הכוכבים (17:04), ויש לדחות את האכילה עד לאחר ערבית של שבת וקידוש.
- במידה ומתפללים ערבית מוקדם, יזכרו לקרוא קריאת שמע בצאת הכוכבים, ויקפידו שלא לאכול עד למועד זה (אחרי קידוש).
- מעיקר הדין מותר להתרחץ ב' בטבת. יש מהאשכנזים שנהגו בשאר שנים להחמיר ולהימנע מרחיצה ורק במקום צורך הקילו בכך, אך השנה מותר וראוי לרחוץ לכבוד השבת, ואפילו בחמין.

מלאכול מחמת שרוצה להתפלל, או מחמת סיבה אחרת, אין בזה איסור, ואם רצה שפיר יכול להתעכב.

ג. השלמת התענית אחר קבלת שבת מוקדמת

❖ האם מי שקיבל שבת מוקדם רשאי לקדש ולאכול מייד?

כתב המהר"ם:

מרדכי מסכת עירובין רמז תצד:

כתב רבינו מאיר דהשלמת תענית בערב שבת סגי עד לאחר תפלת ערבית שהיא מפלג מנחה ואילך... אם בא הצבור מבית הכנסת מבעוד יום מותר לאכול מיד, דכיון דכבר התפללו אם כן כבר קבלו שבת עליהם.

המהר"ל כתב שבתענית ציבור הוא נוהג להחמיר ולהשלים את הצום עד צאת הכוכבים:

שו"ת מהר"ל סימן קנז:

תענית יחיד בערב שבת, מנהג דילי עד אחר תפלת ערבית כדברי מהר"ם. אבל תענית צבור לעצמי אני מחמיר להשלים ככמה רבוותא גדולי אשכנז דמחמירי, ולעלמא אני אומר דעביד כמר עביד והכל לשם שמים ועמך כולם צדיקים.

וכן פסק הרמ"א:

הגהות הרמ"א לשולחן ערוך שם:

ו"א דלא ישרים, אלא מיד שיוצאים מבית הכנסת, יאכל... ובתענית צבור ישרים, והכי נהוג.

❖ כיצד פסק השו"ע שהובא לעיל?

אמנם, במקום צורך וחולשה יש מי שהתיר לאכול אחר קבלת שבת מוקדמת:

מחקרי ארץ חלק ו סימן קנט:

בארגנטינה... שם היום ארוך וחם וקשה להתענות עד צאת הכוכבים... כתבתי בתשובה אחת שמי שקשה לו התענית כגון זקן או אדם חלש יכול לעשות קידוש אחר שקיעת החמה, כיון שיש פוסקים הסוברים שאין צריך להתענות עד צאת הכוכבים, ולכן אין להחמיר בזה על אנשים חלשים.

ד. רחצה ב' בטבת

כתוב במסכת ראש השנה לגבי תעניות החורבן:

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף יח עמוד ב:

אמר רב פפא... בזמן שיש שלום - יהיו לששון ולשמחה, יש שמד - צום, אין שמד ואין שלום - רצו מתעניין רצו אין מתעניין.

פירש הרמב"ן:

תורת האדם שער האבל - ענין אבלות ישנה:

פירוש יש שלום היינו בזמן שבית המקדש קיים יהיו לששון ולשמחה, אין שלום כגון בזמן חורבן, ואין שמד במקום ידוע בישראל, רצו רוב צבור ונסכמו שלא להתענות אין ב"ד מטריחין עליהם להתענות... רצו רוב צבור להתענות מתעניין... בדורות הללו שהרי בעונותינו שרבו יש שמד בישראל ואין שלום, הילכך חייבין הכל להתענות מדברי קבלה ותקנת נביאים. ומסתברא דכולהו ארבע צומות תענית צבור הן, ונביאים גזרו אותם וכל חומרי תענית עליהן, מפסיקין בהן מבעוד יום ואסורין ברחיצה ובסיכה ובנעילת

